

Soós Eszter Petronella MENEKÜLTEK ÉS GAZDASÁGI BEVÁNDORLÓK

„Ha Magyarországra jössz, nem veheted el a magyarok munkáját!”, üzenik a magyar kormány plakátjai. Az ellenzéki válaszok viszont azt kérik a Magyarországra jövőktől, „hozzanak egy épeszű miniszterelnököt”, és a magyarokat arra buzdítják, hogy „Ha Magyarországon élsz, legalább Te is tölts ki egy nemzeti konzultációs ívet, mielőtt kimész Ausztriába dolgozni... léccci”. Bár a Magyarországon dúló plakátháborúban kifejezetten vicces epizódok is akadnak, a migráció és a menekültügy korántsem az. A magyar diskurzusban végtelenségig leegyszerűsített érvek mögött bonyolult nemzeti és uniós szabályok, háborúk és számunkra elképzelhetetlen emberi tragédiák állnak. Dr. Nagy Boldizsár nemzetközi jogásszal, az ELTE és a CEU oktatójával beszélgettem.

Tegyünk rendet a fogalmak között! Ki kicsoda? Jogilag létezik gazdasági bevándorló, migráns és politikai menekült?

A jog csak reguláris és irreguláris migrációról beszél. A reguláris migráns szabályosan lép ki a hazájából, majd szabályosan utazik át a tranzitországon, lép be és tartózkodik a célországban. Mind a négy kitétel fontos: ha valaki diákvízummal, szabályosan érkezik a célországba, de feketén pincérmunkát vállal, azonnal irreguláris migránssá válik. Irreguláris migránsnak számít a kényszervándor (a menekült), illetve a klasszikus illegális migráns. Utóbbiakat nevezik okmányok nélkülieknek is. Esetükben az előbbi négy kitételből valamelyik nem, vagy nem szabályosan teljesül. Úgy vélem, a „bevándorló” szó használata megtévesztő, azt sugallja, valaki a hátralevő életét a célországban óhajtja leélni. Ilyen jogilag nem létezik. Félrefordítás. Használjuk inkább a „migráns” szót!

Ön szerint mi az oka, hogy a migrációból hirtelen ekkora politikai vita lett Európában?

Nem most lett nagy vita, bár a sajtó ezt sugallja. A második világháború utáni újjáépítéskor munkaerőhiány jelentkezett. Az ötvenes években a kérdés fordítva merült fel: hogyan hívjunk vendégmunkásokat? Milyen kedvezményeket adjunk, hogy hajlandóak legyenek jönni? Ebben az időszakban beengedték a háborús konfliktusokban a fejlettekkel kollaboráló, a konfliktus elmúltával viszont veszélybe kerülő embereket is, gondolok itt különösen Algéria, később Vietnam esetére. Az Egyesült Királyságban a 60-as évek elejéig a birodalmi polgárok szabályosan letelepedhettek a Nemzetközösségen belül. A bevándorlás-vita ezután a két olajválság idején, a hetvenes években vett új irányt. A vendégmunkások munkahelyeinek jó része feleslegessé vált. Felmerült a dilemma: mi van, ha nem mennek haza? Csakhogy ekkor már nem lehetett őket minden további nélkül elküldeni, mert rendelkeztek a letelepedett külföldi jogállásával, legtöbbjük tudta is biztosítani a megélhetését. Már engedélyezni kellett, hogy hozzák a családjukat, vagy máshonnan hozzanak maguknak házastársat. Amikor egyébként azt mondták, „menjete haza!”, sokan tényleg hazamentek. De sokan maradtak. Később, a nyolcvanas évek végén attól félt Európa, mi lesz, ha Gorbacsov útlevelet ad az oroszoknak. Megindulnak nyugatra? Míg a Nyugat korábban az állampolgárok visszatartása miatt bélyegezte meg a vasfüggöny mögötti államokat, most attól tartott, megindulnak a volt szocialista országok polgárai. Az uniós csatlakozás utáni munkavállalási tiltások is erről szóltak: „jöhetek, de még ne gyertek!”. A globalizáció új kihívást jelent, ez tény. Megjelenik például a kínai diaszpóra Európában, jellemzően regulárisan. Kialakulnak láncmigrációs folyamatok. A volt gyarmatosítók továbbra sem tudják megállítani a családegyesítéseket, ráadásul a Nyugat versenyezni kezd az egyetemistákért, a magasan képzettekért. A hosszú történet lényege, hogy a migráció kérdése folyamatosan napirenden van a háború vége óta.

Hogyan reagált erre a helyzetre Európa, illetve az integráció?

A reguláris migráció esetében a maastrichti szerződés hatályba lépése (1993) a fordulópon. Attól fogva a téma a harmadik pillérbe tartozott, közös érdekű ügynek számított, de nem alkalmazták rá a közösségi jogot és döntéshozatali mechanizmust. Az amszterdami szerződés (1999) viszont módosította a római és a maastrichti szerződéseket, átemelve a migráció ügyét az első pillérbe. Ekkortól lehetett uniós jogot alkotni, és lassan fel is épült a joganyag. A sor a családegyesítési jogról szóló irányelvvel kezdődött, majd született jogszabály a magasan képzettek („kék kártya”), a kutatók, a diákok, a vállalaton belül áthelyezettek és az idénymunkások migrációjáról. A rendszer szelektív, meghatározza, kik a preferált reguláris migránsok az unióban. A Bizottság az alacsony népszaporulat és az előregedés miatt átfogó szabályozást szeretne már 2000-2001 óta, miközben az Európai Unió működéséről szóló római szerződés kimondja, hogy az unió nem dönt kvótákról. Mivel a kormányok nem értenek egyet a Bizottsággal, kompromisszumként elkezdődött a szektoronkénti szabályozás. Nem kisebb falat az okmányok nélküli vándorokkal szembeni fellépés, amely ugyancsak akkor hatékony, ha az Unió egységesen lép fel a származási országokkal szemben.

A nemzeti szuverenitás rosszul értelmezett felfogásán túl miért érdekeltek a tagállamok ebben a széttagozódott rendszerben?

Mítosz, hogy a szuverenitásnak nélkülözhetetlen eleme a határátlépés és a vándorlás *engedélyezése*. Ezt a mítoszt le akarom dönteni. Kifelé most sem ellenőrzi senki, ki hova megy. Pedig a 19. században a kivándorlás volt a nagy gond, vissza akarták tartani az Amerikába menőket. A 20. században ugyanígy tettek a szocialista államok. Most megfordult a logika. Mindenki úgy csinál, mintha a szuverén attól lenne szuverén, hogy ellenőrzi a határát, pedig az első világháborúig a költözés szabadsága volt a természetes. Az volt az első totális háború, amikor nem hadseregek, hanem népek álltak egymással szemben. Le is zárultak a határok, ezért ma a kiindulópont a röghöz kötöttség: ahol az ember született, ott kell élnie. Minden engedmény kivétel, és elsősorban a célország akaratától függ. Valójában az utazás joga, a beköltözés szabadsága nem sérti a szuverenitást. Persze a terroristát, a kábítószer-kereskedőt meg a fertőző beteget ki kell szűrni, a demenciától szenvedő, elcsatangolt nagypapát vagy a szökő tinédzsert fel kell tartóztatni. A szabad vándorlás joga ugyanakkor nem zárja ki a határok ellenőrzésének fenntartását – éppúgy, ahogyan az az Európai Unióban volt a schengeni térség kialakulása előtt. Ami a tagállamok érdekét illeti, éppen a rosszul értelmezett szuverenitás-fogalom a probléma! Nem igaz, hogy akkor vagyok szuverén, ha magasak a falak és kicsik az ajtók. A római szerződés hatályba lépése és az Unió bővülései után sem dőlt össze a tagállamok szuverenitása.

Akkor sem, amikor a migránsok visszaélnék a szociális szolgáltatásokkal más tagállamok adófizetői terhére? A brit vita lényege mintha ez volna. Közben a szélsőjobb egész Európában azzal érvel, hogy Brüsszel a nemzeteket a bevándorlás elszenvedésére kényszeríti.

Igaz, hogy Brüsszel ragaszkodik a személyek szabad mozgásához, mint a négy szabadság (a tőke, munkaerő, szolgáltatás és az áruk szabad mozgása) egyikéhez. Amikor létrejött az integráció, eleink abból indultak ki, hogy hatékonyabb a rendszer, ha a munkás megy a tőkéhez, s nem a tőke költözik új gyártelep formájában a munkáshoz. Így összességében mindenki jobban jár, minden kiegyenlítődik. Ha elmehet a magyar orvos Angliába a magasabb keresetért, akkor egy idő után ösztöndíjat kap itthon, emelik a bérét, hogy maradjon. Vagyis a régiók

közötti különbség lassan csökken. Minden érvelés, amely rövid távú, kétoldalú egyenlegeket akar vonni, veszélyes, buta, kisstíű. Az állam, amely korlátozni akarja a munkások érkezését, számon kérhető: „és a Te vállalkozóid mennyit nyertek azon, hogy az idekívánkozó munkás országában befektettek, profitot termeltek?! Mennyi adótöbblet keletkezett ebből a költségvetésedben?!” Kisszerű és pitiáner, aki azt mondja, „ebben a dimenzióban többet teszek be, és visszakerem”. A szegény skót területek például régen többet kaptak fejlesztésre. Ezt a britek mintha elfelejtették volna! Még az is lehet, hogy mindent összeadva a pénzügyi mérleg negatív, de a járulékos előnyöket számolva már nem biztos. A 2004-es bővítés után sok kelet-európai érkezett Nagy-Britanniába. Hitelt érdemlő számítások mutatják, hogy ettől nőtt a brit GDP. Nettó nyertesei voltak a mozgásnak. Egyelőre nem világos, hogy a britek pontosan mit akarnak újraszabályozni, mert az teljes nonszensz, hogy fizetem a járulékot, de nem kapok érte szolgáltatást. Ilyet nyilván nem kívánhatnak. A nem hozzájárulás-alapú juttatásokat meg lehetne vizsgálni, de ha azt mondjuk, mindenkiről gondoskodik az állama, akkor szétszedjük az Uniót. Ráadásul a régiók konvergenciája a szemünk előtt zajlik. A bolgárok átlagfizetése vásárlóerő-paritáson számolva 2000-ben az uniós átlag 29%-a volt, most több mint 40%-a. A szlovéneké megközelíti az uniós átlagot. 20-30 év alatt minimalizálódhatnak a különbségek! S nem állom meg, hogy ne tegyem hozzá: az egész mögött visszatetszést keltő erők állnak. Mert miért nincs az államoknak pénze, ha a GDP nő? Miért nincs háromszor jobb oktatás? Azért, mert az államot foglyul ejtették a gazdagok. A termelékenység és a GDP nő, de a munkások és az alkalmazottak bére stagnál, a nyereséget a társadalom legnagyobb jövedelmű egytizede viszi el.

Beszéljünk most az EU mint egység irreguláris migrációval kapcsolatos politikájáról, elsősorban a menekültügyről!

A konkrét, uniós együttműködést eredményező jogi alapokat az amszterdami szerződés teremtette meg. Az első sorozatot 2005-ig fogadták el, a másodikat 2011-2013 között. Ezek többnyire irányelvek, az átültetésük folyamatban van, ezért az új rendszer idén nyártól lép életbe. A közös joganyag kiemelkedő pillére a dublini

rendszer, amely meghatározza, melyik tagállamnak kell elbírálnia a menedékjogi kérelmet. Az úgynevezett Eurodac-rendelet a dublini egyezmény végrehajtásáról szól. Az elbírálás helyét bizonyos elvek alapján jelölik ki, s az elvek között nem a határátlépés helye az első (fontosabb, hogy él-e valamelyik tagállamban kérelmező, vagy elismert menekült családtag, vagy van-e olyan állam, amely a kérelmezőnek vízumot vagy tartózkodási engedélyt adott). A fogadási feltételekről szóló irányelv meghatározza, mi az a minimum feltételrendszer, amelyet biztosítani kell, ha valaki már beadta a kérelmét. A kvalifikációs irányelv arról szól, hogy ki minősül menekültnek vagy kiegészítő védelemre jogosultnak. Végül az eljárási irányelv meghatározza az eljárás alapvető garanciáit és rögzíti, mikor minősül biztonságosnak a származási ország, mit kell teljesítenie egy „biztonságos harmadik országnak”. Az eljárási irányelv kimondja, hogy mindenkit meg kell hallgatni, tolmácsot és bírósági fellebbezést kell biztosítani, továbbá szavatolja, hogy a kérelmezőnek joga van maradni az első fokú döntésig (azt persze senki nem határozza meg, hogy azt milyen gyorsan kell meghozni).

Mi ebben az egészben a Frontex (az Európai Unió tagállamainak külső határain az operatív együttműködést igazgató ügynökség) szerepe?

Mit várunk a Frontextól? Ne tegyünk úgy, mintha a menekültprobléma megoldása várható lenne tőle! A Frontex nem határőr, hanem koordináló intézmény, amely segít az államoknak felkészülni a határőrizetre. Egy idő után valóban létrehoztak gyors bevetésű csapatokat, de azok csak arra valók, hogy a különösen nagy nyomásnak kitett államoknak segítsenek. Ha elfogadjuk, amit az imént megbeszéltünk, mindegy, mit csinál a Frontex, mert a kérelmezőt *be kell engedni*. Az igazi kérdés, hogy mi történik, ha megjött 300 ember, és tudjuk, hogy ebből 200 nem menekült, viszont hűek akarunk maradni a szabályainkhoz és az értékeinkhez. Ilyenkor egy dolgot lehet tenni: annyi elsőfokú döntéshozót és a fellebbezést elbíráló bírót kell rendelkezésre bocsátani, hogy a teljes eljárás fair módon, érdemi meghallgatásokkal, egy hét alatt lefuthasson mindazok esetében, akik nyilvánvalóan nem menekültek. A kétes esetek bizonyára több időt igényelnek.

Mi történik, ha az illető irregulárisan bent akar maradni az unió területén, beadja a menedékkérelmet, és eltűnik? Ez nem csak az eljárást lefolytató állam számára probléma.

Ha az első meghallgatás alapján a kérelem alaptalannak tűnik, nincs akadálya, hogy az illetőt 72 órára őrizetbe vegyünk. Ha az a vélelem, hogy az illető nem menekült, mert biztonságos származási országból jött, akkor (részben) megfordíthatjuk a bizonyítási kényszert. Az igazi probléma, hogy az államok nem akarják hazaszállítani azokat az irreguláris migránsokat, akikről jogerősen kimondták, hogy nem menekültek. Vagyis az őrizetbe vétel nem igazán elrettentő. Aki hónapok óta úton van, családjá vagyonaát fektette abba, hogy az Unióba jusson, nem fog meghátrálni néhány hét vagy hónapnyi fogság miatt, különösen, ha az életét veszélyeztető országból érkezik. A fogva tartás letelte után mehet tovább. A fogva tartás nemigen ijeszt el senkit. Legfeljebb majd máshol próbálnak a migránsok belépni. A fejlett világban a *napi* népszaporulat (a halálozás és a születés különbsége) 4000 fő, a fejlődő világban 244 000 fő. 18 év múlva ennyi állást kell biztosítani a ma születetteknek naponta, mert ennyivel lesznek többen! Teremtünk mi ennyi állást? Vagy azt várjuk, hogy a fejlődők a saját tőkájukkal teremtsenek ennyit? Amíg ez így van, nincs miről beszélni. Amíg nem teremtünk napi 150–200 000 állást a fejlődő világban, addig jönnek.

Mit kell tudni arról a kvótarendszerről, melyet a magyar kormány sem támogat?

Egyelőre képlékeny a helyzet, mert összesen négy szöveg fog születni, de csak két bizottsági közlemény jelent meg. További kettő decemberben várható. A mostani kettő azt határozza meg, hogy a még el nem döntött kérelmek és kérelmezők közül melyik állam hányat kapjon meg. Nagyjából 40 000 főről beszélünk, ez az összes kérelmező töredéke. A *relocation* azokról szól, akiknek az ügyében még nem döntöttek. A május végi javaslat konkrét szolidaritási intézkedés. A Bizottság szerint a szíriaiak és az afgánok esetében nagy az elismerési ráta, azaz várható, hogy a „szétosztás után” abban az országban, ahol döntenek a kérelmezőkről, nemzetközi védelemben fogják részesíteni őket.

A decemberre várt általános elosztási szabály-javaslatot illetően vannak kérdések: valamelyik ország elismeri a menekült-státuszt, és utána osztjuk szét az elismert menekülteket? Az eljárások 50%-ában viszont nincs szükség védelemre. Elvben annak a terhe a hazaküldés, aki a döntést meghozta. Ha a kérelmezőket szétosztjuk, az eljárást másik állam folytatja le, a hazaküldés feladatát is megkapja?

A másik kvóta a 2015-16-os időszakban megvalósuló áttelepítésről (*resettlement*) szól, ez az a bizonyos 20 000 fő, amelyből Magyarországra bonyolult számítás alapján 307 fő jutna. Decemberre ígéri a Bizottság, hogy általános, 2016 utánra szóló elosztási javaslatot készít az Európai Unió kívülről áttelepítendőkre vonatkozóan.

Erre mondja a migráció által nem érintett tagállamok egy része, hogy az EU támogatását elfogadjuk, legyen kohézió, mezőgazdasági pótlék, de ne jöjjön ide a menekült!

Erre az ellentmondásra fel kell hívni a figyelmet.

Persze, csak ha az egyszeri politikus ül az irodájában, és arról olvas jelentéseket, hogy az iszlamisták arra buzdítanak, a terroristák adják ki magukat menekültnek, könnyű arra jutnia, hogy „kemény kéz és vasököl”, ne jöjjön senki. Ha ugyanis valami baj történik, a politikai felelősség az övé.

Ha egy brit állampolgárságú imám arra buzdítja a híveket, hogy kövessenek el merényleteket, akkor ne engedjük be a briteket?

A politikus fejében valószínűleg az a kérdés, van-e példa a hatékony szűrésre. Van ilyen?

Elméletileg igen, a magyar menekültügyi eljárásnak része az Alkotmányvédelmi Hivatal vizsgálata. Egyébként egy Maldív-szigeteki turistáról honnan tudom, terrorista-e, ha a bolgárok adtak neki schengeni vízumot? Ennyi erővel az összes arab vagy ázsiai turistát megállíthatnánk. Farizeus dolog ez. A 9/11-et elkövetők között hány illegális migráns volt? Pontosan nulla. Akkor tudjuk a rossz szándékot kiszűrni, ha beépülünk a rendszerbe. Lehet paranoiát építeni, de ez a „mindent vagy semmit!” gondolkodásmód teljes hülyeség. Sok országban léteznek erők, amelyek gyűlölik a mai modern nyugati társadalmat. Bármelyikből jöhet bárki.

A paranoia-építésben még a közegészségügyi érvet szokták előadni, például hogy a szub-szaharai térségből hoznak nekünk csúnya betegségeket.

Évente több mint 200 millió ember lép be Európába. Ugyanez a kategória! Úgy csinálunk, mintha nálunk nem volna kergemarhakór. Magyarországon megint terjed a tuberkulózis, akkor a magyarokat tiltsuk ki az Unió többi tagállamából, mert hátha tébécés az illető?

Jogos. Ha más nincs, végső menedékként azt szokták felhozni, hogy a menekültek nem elég képzettek, nem lehet őket integrálni a fejlett, tudásalapú nyugati gazdasági modellbe.

A Németországba érkező menekültek átlagosan ugyanolyan képzettek, ha nem képzettebbek, mint a németek. Elindulni, menekülni ugyanis az tud, aki rendelkezik tudással vagy pénzzel. Ez is egy mítosz.

A vita során a határon túli magyarok is szóba kerültek, mert a kormány azt állította: aki a menekültek

pártját fogja, annak meg kell magyaráznia, miért nem a határon túli magyarokat támogatja.

A menekültügy nem diszkriminál, nem haszonelvű, nem mondhatja, hogy preferálom a kulturálisan és etnikailag hozzám közel állót. Egy a kérdés: a magát menekültnek valló személy élettényei kimerítik-e a definíciót? Ha igen, akkor elismerem. Ezt húzzuk alá kétszer: az állam nem *adja* a menekültstátuszt, hanem *elismeri*. A menekült volt tényekből fakad, nem az elismerő állam nagyvonalúságából.

Jól értem, hogy lehet ezt politikailag habosítani, de alapvetően tiszta helyzettel állunk szemben?

Igen. Csak egy pont problémás. Ha ragaszkodunk ahhoz, hogy be kell léptetni a menekültet, akkor sokan mondják, hogy azok, de valójában nem azok. Erre az én válaszom, hogy legyen az eljárás tisztességes, de gyors. Ha a nem valódi menekültek arról értesülnek, hogy nyolc nap elteltével már otthon is lesznek, elvesztvén az útba fektetett összeget, az visszatartó hatású. De ez sem igazi megoldás. A fejlett világnak segítenie kell a helyben boldogulást a kevésbé fejlett országokban, valamint reguláris vándorlási utakat kell nyitnia az onnan belépni kívánóknak. A migrációs tudomány kimutatta, hogy ha van legális migrációs út, sokan, akik vállalnák az irreguláris migráció kockázatát, inkább a legálisat választják, még akkor is, ha az előfeltételeket támaszt. Ilyenkor exponenciálisan csökken az illegális migráció. Öt irreguláris helyett jön egy reguláris, mert kitanul egy szakmát, rádöbben, hogy otthon is tud dolgozni, nyelvet tanul, megérti, mehet máshova is. Megváltoznak a viszonyai. És még valami: ha van reguláris migráció, könnyebb a körkörös migráció, azaz sokan azok közül, akik ismét jöhetnek egy időre (vagy végleg), hazamennek. Az irreguláris migráns nem mer kilépni, mert tudja, hosszú évekig nem engedik vissza.

Mi ebben a nemzetközi politika szerepe? Líbia összeomlását gyakran látják a mostani nyomás mögött.

Szíriából 4 millió ember jött el, és 6 millióan költöztek el az országon belül. Libanonban 4,5 millió libanoni mellett már 1,2 millió szír él. Ez akkor is nagy nyomás, ha a szub-szaharai térségből nem jön senki. Tényleg azt gondoljuk, hogy Libanonnak egyedül kellene megoldania ezt a problémát? Kétségtelen, Líbia összeomlása felgyorsította és még ellenőrizhetetlenebbé tette a folyamatokat, hiszen Berlusconi még lefizethette Kadhafit, aki cserébe hajlandó volt a hajókat megállítani. Beláthatjuk, ez megint csak kétséges megoldás. Aki ismeri a Líbiát átszelő eritreai, szír vagy Maliból érkező menekültek hazai körülményeit, az nem gondolkodik, hogy miért akarnak jönni, és igazi menekültek-e. Azok. Mert nem akarnak tíz centi vízben állni a börtönben, ahol nem tudnak lefeküdni. Mert nem akarják, hogy bandák vigyék el a gyerekeiket, és nem akarnak otthon talpig csadorban főzőcskézni. Ez ilyen egyszerű.

kép | flickr.com